


Henryka Karolewska

BP Książnica Pedagogiczna

im. A. Parczewskiego w Kaliszu

e-mail: hkarolewska@interia.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-9949-114X>

[Ogólnopolska konferencja naukowa *Kościelniakowie – biografie i dziedzictwo*

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.37.07>

Rok 2023 został ogłoszony w Kaliszu Rokiem Braci Kościelniaków. Inicjatywa ta zrodziła się w związku z przypadającą w tym roku 30. rocznicą śmierci Mieczysława Kościelniaka, a także w uznaniu dokonań twórczych utalentowanych plastycznie braci: Tadeusza (1910–1996), Mieczysława (1912–1993) oraz Władysława (1916–2015) Kościelniaków. W ramach obchodów Roku Braci Kościelniaków wiele kaliskich instytucji zorganizowało konkursy i wystawy prac trzech artystów.

Wpisała się w nie także Ogólnopolska konferencja naukowa *Kościelniakowie – biografie i dziedzictwo*, która odbyła się 28 września 2023 r. w Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. Jej organizatorami byli: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Książnica Pedagogiczna oraz Instytut Interdyscyplinarnych Badań Historycznych Uniwersytetu Kaliskiego im. Stanisława Wojciechowskiego.

W konferencji wzięło udział ponad 120 gości: przedstawiciele rodziny Kościelniaków, reprezentanci instytucji kulturalnych i edukacyjnych Kalisza i regionu, licznie zgromadzona młodzież z nauczycielami, regionaliści oraz zainteresowani tematyką.

Konferencję otworzyły: wiceprezes KTPN prof. Ewa Andrysiak, dyrektor biblioteki Jolanta Nowosielska oraz przewodnicząca Komitetu Organizacyjnego dr Bogumiła Celer, witając uczestników oraz gości.

Na wstępie odbyła się gala wręczenia nagród laureatom Międzynarodowego Konkursu na Ekslibris im. Braci Kościelniaków, na który wpłynęło 21 prac z 8 krajów. Jego efektem było wydanie katalogu z konkursowymi ekslibrisami, przekazanego w trakcie gali laureatom.

Imprezie towarzyszyła też promocja druku bibliofilskiego *Władysław Kościelniak. Wspomnienie z Tatr* wydanego przez Towarzystwo Przyjaciół Książki w Kaliszu, który zaprezentowała prezes TPK, prof. E. Andrysiak. Tekst urokliwego wspomnienia z górskiej wyprawy Władysława i Mieczysława z maja 1935 r. odkryła w zbiorach rękopiśmiennych w pracowni W. Kościelniaka jej kuratorka B. Celer, autorka przedmowy.

Kolejnym punktem spotkania była promocja katalogu *Spuścizna Władysława Kościelniaka w zbiorach Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu* wydanego przez Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk przy współpracy z Książnicą. Książka ukazała się dzięki wsparciu finansowemu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Wydziału Kultury i Sztuki, Sportu i Turystyki Urzędu Miejskiego w Kaliszu oraz Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. Redaktorką tomu jest dr B. Celer, która omówiła zawartość i układ bogato ilustrowanego katalogu.

Następnie rozpoczęła się pierwsza część sesji naukowej, moderowana przez dr Agnieszkę Fludę-Krokos – dyrektor Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie; adiunkt Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Zaprosiła ona do zabrania głosu pierwszego prelegenta: dr. n. med., regionalistę Jerzego Krzewickiego. Jego wystąpienie *Mieczysław Kościelniak, jakiego znałem* to bogato ilustrowana multimedialnie osobista opowieść o kaliskim malarzu, grafiku, twórcy witraży, ilustratorze kilkuset książek, badaczu i miłośniku starożytności, u którego dr Krzewicki zamieszkał z rodziną podczas wakacji w Ustce w 1979 r. Obie rodziny połączyła wieloletnia przyjaźń, stąd prelegent dzielił się wspomnieniami o artyście, zwykle niestrudzenie przez wiele godzin malującym swe obrazy czy relacjonującym męczeństwo św. O. Maksymiliana Kolbego i obozową katorgę więźniów Auschwitz. Prelekcję wzbogaciła prezentacja zdjęć malarza, jego obrazów, ilustrowanych listów Kościelniaka do prelegenta i publikacji prelegenta poświęconych artyście.

Następnie uczestnicy sesji wysłuchali referatu ks. Jakuba Korczaka, wykładowcy Wyższego Seminarium Duchownego w Warszawie, wnuka Tadeusza Kościelniaka pt. *Tadeusz Kościelniak – życie i twórczość*. Zwrócił on uwagę na fakt, potwierdzony nawet w programie obecnej sesji, że najstarszy z braci Kościelniaków pozostaje nieco w cieniu pozostałych, jest jakby najmniej z nich

znany i doceniany. Przypomnił więc, że tworzący niemal 70 lat artysta uznawany jest za twórcę wszechstronnego. W swoim dorobku miał ponad półtora tysiąca wykonanych różną techniką prac plastycznych: rysunków, grafik, obrazów olejnych i projektów. Ulubionymi tematami jego dzieł były: architektura, malarstwo rodzajowe, pejzaż i portret. Ks. Korczak wspominał, że Tadeusz Kościelniak nigdy nie zabiegał o popularność, tworzył nieco zamknięty we własnym świecie. Podkreślał jego głęboką religijność i zaangażowanie w promocję kultu Miłosierdzia Bożego, stąd w dorobku artysty kilkadziesiąt obrazów „Jezu, ufam Tobie”, przekazanych do wielu polskich kościołów i kaplic.

Prelegent przekazał w imieniu swoim i rodziny na ręce gospodarzy Książnicy piękny dar dla biblioteki: ok. 15 obrazów olejnych oraz ponad 200 grafik Tadeusza Kościelniaka. Wyraził też nadzieję, że obchody Roku Braci Kościelniców, powstała z jego inicjatywy strona internetowa www.tadeuszkoscielniak.pl czy jego artykuły publikowane w tym roku na łamach dwutygodnika „Opiekun” przyczynią się do popularyzacji twórczości artysty i jego interesującej biografii oraz dalszych poszukiwań i badań.

Autorem kolejnego wystąpienia *Władysław Kościelniak jako współautor „Kroniki miasta Kalisza”* był prof. UK dr hab. Krzysztof Walczak. Nie mógł on jednak uczestniczyć w konferencji, a w jego zastępstwie referat odczytała dr Elżbieta Steczek-Czerniawska, dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Kaliskiego. Omówiła dzieje powstania najpopularniejszego do dziś wśród kaliszian źródła wiedzy o przeszłości miasta oraz rolę Władysława Kościelniaka w tym procesie. Współautor *Kroniki...* Krzysztof Walczak wspominał, że inspiracją do ich dzieła była chęć aktualizacji i uzupełnienia o ponad sto lat burzliwych dziejów wydanej w 1885 roku *Kieszonkowej kroniczki historycznej miasta Kalisza* Adama Chodyńskiego. Podkreślał też, że wydana w 1989 roku przez Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk *Kronika...* z ilustracjami W. Kościelniaka oparta została na najnowszych opracowaniach i badaniach historyków, podobnie jak jej poprawione i uzupełnione wydanie z 2002 roku.

Następną prelegentką była prof. UK dr hab. Ewa Andrysiak, która przedstawiła wzbogacony prezentacją multimedialną wykład *Twórczość piśmiennicza Władysława Kościelniaka*. Omówiła bogaty dorobek publicystyczny artysty współpracującego od 1957 r. z „Ziemią Kaliską”, której był współzałożycielem. Na jej łamach drukowano jego ilustrowane felietony, m.in. najobszerniejszy cykl „Wędrowki ze szkicownikiem” (od 1981 r.) oraz cykle: „Fotoplastikon”, „India”, „Kartki z podróży”, „Moje peregrynacje po Morzu Śródziemnym”, „Przez kaliską Starówkę”, „Herbarz miast i wsi województwa kaliskiego”, „Portrety z różnych epok”, „Leksykon kaliski Władysława Kościelniaka”. Wiele felietonów i publikacji W. Kościelniaka ukazywało się na łamach „Południowej Wielkopolski”, „Kalisii Nowej”, „Opiekuna” i in. pism regionalnych.

Wśród najważniejszych prac popularnonaukowych autora prof. Andrzyśiak wymieniała krótkie opracowania z lat osiemdziesiątych z cyklu „Spotkania z Kaliszem” (*O obronności miasta Kalisza, Kłeski w dziejach miasta Kalisza, Zabytki architektury Kalisza*) oraz obszerne publikacje wspomnianą już *Kronikę miasta Kalisza* (współautor K. Walczak), *Kalisz. Ilustrowany przez autora przewodnik po mieście* (2001, 2002, wyd. 3 – 2005), *W ramionach Proсны. Kalisz i jego rzeka* (2006), *Leksykon Kaliski* (2008) i *Wędrownki po moim Kaliszu* (2010).

Pierwszą część konferencji zakończył prof. dr hab. Krzysztof Rottermund wystąpieniem *Z rozproszonej spuścizny artystycznej Kościelniaków w posiadaniu prywatnym*. Zapoznał zebranych z dziełami Władysława, Mieczysława i Tadeusza Kościelniaków, które znalazły się w jego zbiorach.

Podczas przerwy w sesji prezentowane były trzy wystawy: „Władysław Kościelniak i przyjaciele w obiektywie fotografów”; wystawa prac Międzynarodowego Konkursu na Ekslibris im. Braci Kościelniaków oraz ekspozycja prezentująca wybór prac Tadeusza Kościelniaka ofiarowanych Książnicy podczas konferencji przez rodzinę artysty.

Drugą część konferencji, moderowaną przez prof. E. Andrzyśiak rozpoczęło wystąpienie dr Agnieszki Fludy-Krokos, kolekcjonerki i badaczki ekslibrisu. W wykładzie i prezentacji multimedialnej *Ekslibris w twórczości i działalności Władysława Kościelniaka* zajęła się elementami kultury ekslibrisu, wychodząc od jego etymologii i nazewnictwa oraz najstarszych znaków proweniencyjnych. Wskazywała wytyczne tworzenia ekslibrisu: napis, właściciela, nawiązującą do niego grafikę, wklejalny do książki format i technikę umożliwiającą dodruk. Omawiając drogę Kościelniaka do ekslibrisu poprzez jego wykształcenie i zawodowe wybory prelegentka przeszła do pierwszych prac ekslibrisowych z lat sześćdziesiątych XX w. Scharakteryzowała ulubione techniki grafika, a także tematykę znaków, np. architekturę, muzykę czy *calisiana*. Dokonała przeglądu wybranych polskich i zagranicznych wystaw ekslibrisów W. Kościelniaka, konkursów i zdobytych tam nagród oraz galerii, kolekcji prywatnych i instytucjonalnych posiadających prace artysty. Jako ciekawostkę zaprezentowała także zaświadczenie z lat osiemdziesiątych wydane W. Kościelniakowi, zezwalające na wywóz za granicę zestawu jego ekslibrisów.

Autorką kolejnego referatu była regionalistka, działaczka społeczna i bibliotekarka z Gminnej Biblioteki Publicznej im. Braci Gillerów w Opatówku Jadwiga Miluśka-Stasiak. Jego tematem były *Życiowe pasje Władysława Kościelniaka*. Prelegentka była od wielu lat serdecznie zaprzyjaźniona z artystą, towarzysząc mu w wyprawach nie tylko po Polsce. Jako znawczyni i popularyzatorka twórczości W. Kościelniaka podzieliła się z uczestnikami konferencji wspomnieniami o jego życiu i pracy. Opowiadała o szczególnej więzi zawsze łączącej go z bratem Mieczysławem, a także o roli żony Janiny, niezmiennie

podzielającej pasje męża, najwierniejszej i niezawodnej towarzysze, wielokrotnie przez niego portretowanej. Wspominała o kulisach powstania znaczących dzieł, np. plakatu Jubileusz XVIII Wieków Kalisza czy makiet szesnastowiecznego ratusza kaliskiego i zamku w Opatówku. Nie brak było też wrażeń z podróży państwa Kościelniaków m.in. na wystawę prac Andego Warhola w Słowacji, pobytu w 2007 r. w Rapperswilu, gdzie w Muzeum Polskim zorganizowano wystawę prac kaliskiego artysty czy podróży sędziwego artysty na Mazury. Pani J. Miluśka podkreślała też, że W. Kościelniak często brał udział w spotkaniu żołnierzy z 17 Pułku Ułanów Wielkopolskich w czasie uroczystości w Bielawach koło Łowicza upamiętniających bitwę nad Bzurą, w której walczył w 1939 r.

Spuścizna Władysława Kościelniaka w Archiwum Państwowym w Kaliszu była tematem wystąpienia Marii Doktor z Archiwum Państwowego w Kaliszu. W 2001 i 2003 r. artysta przekazał do Archiwum zbiór ok. 2,5 tys. fotografii (w większości wykonanych przez siebie), pocztówek oraz materiałów, które powstały przy pracach nad makietą średniowiecznego Kalisza, rekonstrukcjami pieczęci kaliskich i herbów miejscowości województwa kaliskiego. W 2017 r. zbiór uzupełnił się o negatywy zdjęć. Badaczka scharakteryzowała fotografie i pocztówki pochodzące zarówno sprzed I wojny światowej, jak i z XXI wieku. Przypomniała też, że W. Kościelniak był jednym z bohaterów II edycji Kaliskiego Archiwum Filmowego w 2014 r. stworzonego przez pisarza i aktywistę Arkadiusza Pacholskiego. Podkreśliła, że z pozyskanych od artysty materiałów utworzono zespół archiwalny pod nazwą Spuścizna Władysława Kościelniaka z Kalisza, który będzie dostępny dla korzystających w przyszłym roku, po zakończeniu procesu jego opracowania przez Archiwum Państwowe.

Z kolei Marcin Mikołajczyk z Biblioteki Uczelnianej Uniwersytetu Kaliskiego przedstawił referat *Obchody XVIII wieków Kalisza w świetle notatek Władysława Kościelniaka ze zbiorów Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu*. W rekoniesansie badawczym zarysował działania podejmowane przez władze już od 1948 r., naświetlając w nich rolę W. Kościelniaka. Po związaniu pod auspicjami władz państwowych w 1957 r. Komitetu Społecznego Obchodu 1800-lecia Kalisza Kościelniak przewodniczył w latach 1959–1961 komitetowi wykonawczemu, czuwającemu w Kaliszu nad koordynacją wszelkich działań. Prelegent scharakteryzował zachowane w spuściznie Kościelniaka w książnicy materiały dotyczące pełnienia przez niego obowiązków sekretarza w tymże Komitecie, m.in.: notatnik adresowy z protokołami z posiedzeń Komitetu, z biogramami artystów i adresami kaliszczan mieszkających za granicą, zaproszenie dla kaliskich artystów do udziału w zamkniętym konkursie na plakat jubileuszowy (wygrał go właśnie W. Kościelniak). Zwrócił też uwagę na fotografie z tego czasu przedstawiające np. odsłonięcie pomnika A. Asnyka czy

wręczenie dyplomów honorowych obywateli miasta pisarce Marii Dąbrowskiej i grafikowi Tadeuszowi Kulisiewiczowi.

Następna prelekcja – wygłoszona przez dr Marię Kaczmarkiewicz, autorkę m.in. wielu opracowań z zakresu dydaktyki muzyki, nosiła tytuł *Z wędrówek po Kaliszu – historia zapisana w szkicowniku*. Badaczka przeprowadziła w niej analizę treści najobszerniejszego cyklu ilustrowanych felietonów W. Kościelniaka pt. „Wędrówki ze szkicownikiem” ukazujących się od 1981 r. na łamach „Ziemi Kaliskiej”. Prelegentka wybrała te spośród 1400 odcinków cyklu, które ją zainteresowały, z zamiarem uzupełnienia poruszanych w nich zagadnień. Wyniki swych prac omówiła w referacie.

Sesję zakończyła Ewa Kowalczyk-Wiśniewska, malarka i nauczyciel konsultant ds. edukacji artystycznej w Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Kaliszu wystąpieniem *Ziemia kaliska w twórczości Władysława Kościelniaka. Związki artysty z gminą Blizanów*. Prelegentka opowiadała o kontaktach z państwem Kościelniakami jako sąsiadami oraz obecności artysty m.in. w kolejnych edycjach Międzynarodowego Pleneru Malarskiego „Piękno Ziemi Blizanowskiej”, którego jest komisarzem od 2004 r. Potwierdzeniem wcześniejszego zainteresowania W. Kościelniaka tym regionem było zaprojektowanie przez niego herbu gminy przyjętego w 1995 r. przez jej Radę, a także wydanie w 1996 r. i 2000 r. tek z rysunkami poświęconymi gminie Blizanów. Ilustrując referat wybranymi fotografiami ze zbiorów Gminnego Ośrodka Kultury w Blizanowie E. Kowalczyk-Wiśniewska wskazywała też na udział artysty z żoną w 2005 r. wystawie poplenerowej w Zespole Szkół w Piotrowie, gdzie obecnie uczy. Sama stara się też korzystać z prac i dorobku W. Kościelniaka, prowadząc w ODN warsztaty dla nauczycieli czy lekcje plastyki ze swymi uczniami.

Dziękując prelegentom za ciekawe wystąpienia konferencyjne dr B. Celer zapowiedziała ostatni punkt programu, zapraszając uczestników do udziału w wieczorze wspomnień WŁADYSŁAW KOŚCIELNIAK – PAMIĘTAMY.